

А. М. Єрмоленко, Н. Б. Отрешко, С. П. Коталейчук, М. Г. Железняк, О. С. Іщенко, М. М. Мірошніченко, В. С. Білецький

Норма

НОРМА (лат. *norma* – правило, взірець, міра, закон, від давньогрец. *κανων* – косинець, висок, масштаб). Термін «норма» вперше застосовано в будівельній справі як «правильність косинця». Поняття «Н.», витлумачене таким чином, поширюється й на сферу духовно-практичної діяльності людини. Зокрема, Цицерон у філософії права застосував поняття «*norma*» поряд із «*regula*», трактуючи закон за допомогою метафорики, запозиченої із будівельної справи, тобто як «масштаб права чи безправ'я» (*regula iuris atque iniuriae*). Інтерпретація Н. як закону має і дескриптивний, і (насамперед) прескриптивний зміст, що віддзеркалює не лише те що є, а й те, що повинно бути. Можливість дескрипції міститься в самому бутті, природі, суспільстві, у фактичності того, що є. Можливість прескрипції закладена в контрфактичності того, що має бути. Саме поняття «норма» містить у собі як фактичний, онтолог., так і контрфактичний, трансцендентал. зміст. Про це свідчить і поняття «нормальне», найпростішим визначенням якого є відповідність Н. Проте, зваживши на походження цього слова, виявимо й ін. зміст. Так, у Стародав. Греції поняття «нормальне» поєднувалося із поняттям «природа». Нормальним було те, що відповідає природі. Отже, поняття «нормальне» набуває подвійного значення, властивого й самому поняттю природи. Природа тлумачиться (про це свідчать твори Гіппократа) з одного боку, як середній «природний» стан чи властивість, з іншого – як те, що притаманне здоровому стану тіла та його органам, тому відповідає ідеал. стану, відновлення якого і є завданням та метою лікувал. терапії. Такий погляд властивий і розумінню Н. загалом, зокрема в Цицерона Н., як масштаб, не походить безпосередньо ані з природи (хоча сама природа розглядається на зразок будівничого, чії інструменти мають бути використані у людській діяльності), ані зі всезаг. закону розуму. Закон є найвищим розумом, що віддзеркалює природу, він схожий на розум, якщо утверджується й викристалізовується як дух людини. Взаємовідношення дескриптив. та прескриптив. аспектів Н. характерне, зокрема, й для істор. розвитку поняття «нормальне», що по-значилося на істор.-філос. його тлумаченні. Відповідно до тих чи ін. історичних умов домінує дескриптивний чи нормативний зміст поняття «норма». Дескриптив. зміст Н. постає у вигляді таких понять, як «нормальне», «повсякденне», «звичне», «природне». За прескриптивним значенням «норма» є приписувальним правилом чи законом, що вимагає

точного й безумовного дотримання, не припускаючи заперечень. Отже, хоча Н. виникають серед людей і для людей, тобто в емпірич. світі їхнього життя, вони вже за своїм визначенням мають приписувал. й зобов'язувал. спрямування. Тому за своєю суттю Н. мають насамперед не дескриптивний, а прескриптивний характер. Як слушно наголосив фін. філософ Г.-Г. фон Вріґт, «норми приписують, а не описують». Проте за своїм змістом вони певною мірою «щось і описують», однак не суто емпірич. (феноменал.) світ, а світ ноуменальний (ідеальний).

Функціональний аспект Н. полягає в тому, що вона є засобом соціальної інтеграції поведінки людей та соціальних груп у певну цілість. Завдяки Н. вимоги та становлення суспільства, соц. груп трансформуються в еталони, моделі, стандарти модального й обов'язкового в поведінці представників цих груп, виконуючи функцію мотивації, орієнтації та легітимації. Н. як керівне начало є необхід. умовою підпорядкування діяльності людей сусп. (груповим, класовим) вимогам. Вона не може бути здійснена без певного обмеження, що регламентує діяльність, свідомість та переживання індивіда. Тому наука про суспільство, зокрема соціологія, як зауважив амер. філософ Ф. Фукуяма, «врешті-решт, є наукою, присвяченою вивченню соціальних норм». Поняття «Н.» як взірець, стандарт визначає такий рівень взаєм. очікувань, що постає у своєму суспільно усталеному, розвиненому, заг. вигляді, тобто як «генералізоване визначення очікування». Н. утворюють систему, що складається з таких видів: категоричні Н. (значущість їх є абсолютною, навіть коли вони не завжди й не скрізь реалізуються), імплікативні (їх значущість залежить від істор. умов), консенсуальні (значущість стверджується лише шляхом розум. (демократ.) рішення, зміст якого формується на підставі доброї волі учасників).

А. М. Єрмоленко

Норма соціальна

Норма соціальна (Н. с.) – ідеальний тип або абстрактна формула того, що повинно бути, у всьому, що припускає оціночне судження (ідеал, правило, мета, модель), залежно від конкретного випадку соціальної поведінки. Згідно із заг. визначенням поняття норми у філософії, вона не обов'язково є законом або розпорядженням, а може бути ідеалом без будь-якого характеру обов'язковості, або, точніше, без примус. характеру. У соціології це соціально обумовлені способи дії чи думки, санкціоновані суспільством. Норма є соц., коли ін. чл. суспільства її поділяють і підтримують санкції, накладені на порушників цієї норми. Віра у Н. с. з боку чл. суспільства надає їм легітимності. Гол. причини виникнення та функціонування Н. с.: необхідність підтримки рівноваги між інтересами різних груп соціальних, зниження невизначеності та ризику соц. життя, підвищення передбачуваності повсякден. життя. Завдяки Н. с. поведінка людей у групі є достатньо прогнозованою, вони

сприяють економії часу і сили, убезпечують від непродуктив. витрат їх на узгодження правил поведінки у повсякден. житті, також допомагають шукати моделі поведінки в типових ситуаціях, уникати конфліктів.

Одним із перших докладно дослідив поняття і механізми функціонування Н. с. Е. Дюркгайм. На його думку, обов'язковість Н. с. зумовлена тим, що вона є найвигіднішим і найефективнішим засобом успішного виживання представників різних соц. груп у суспільстві. Водночас він наголошував на примус. характері Н. с. Обов'язковість її дотримання має складний контекст, оскільки вона ніколи не буває гарантована, на це можна лише сподіватися, чекаючи від суб'єктів дій виконання певних правил, прийнятих формально чи неформально у соц. середовищі. Крім того, Н. с. – модель поведінки, що може бути недосконалою з погляду моралі чи ін. абстракт. і теор. людських міркувань, але ідеальною з погляду виживання людства або конкрет. соц. групи. За Е. Дюркгаймом, нормальною слід вважати таку поведінку, що визнана зразковою більшістю людей у суспільстві. Автор генет. концепції Н. с. швейцар. психолог і філософ Ж. Піаже описав перший етап формування норм як сенсорно-моторну регуляцію правил поведінки, що у процесі соціалізації виникає у ранньому дитинстві як безпосередня імітація поведінки дорослих. На наступ. етапі рефлексії та усвідомленого прийняття Н. с. у майбут. зрілої особистості поступово формується певна система цінностей, що керує напрямом її соц. дій і цілей. У 20 ст. дослідники по-різному оцінювали соц. значення Н. с., зокрема представники структурного функціоналізму вважали її гол. ідеал. типом, завдяки якому суспільство підтримує соц. порядок; натомість для представників постмодернізму нормативність вже не є визначал. принципом нового типу інформаційного суспільства. У структур. функціоналізмі зміст Н. с. визначає домінуюча у суспільстві культура, що трансформує їх у системи цінностей, спіл. для усього духов. життя суспільства, а також у вигляді засвоєної і усталеної системи Н. с. постійно відтворює чинний порядок суспільства, що є підставою для інтеграції соц. структур. Н. с. ґрунтуються на цінностях суспільства, на тому, що для суб'єктів соц. дій є важливим або неважливим, позитивно або негативно цінним, привабливим або відразливим, належним чи неналежним. У такому випадку їх можна визначити як правила поведінки, що пропонують або забороняють конкретні вчинки у конкрет. ситуаціях. Цінності суспільства – соціально бажані орієнтири поведінки або кінц. мета життя (існування) людини/групи/суспільства.

У структур. функціоналізмі з поняттям «Н. с.» тісно пов'язане поняття «соц. девіації» (див. Девіантна поведінка). Саме завдяки девіації (відхилення від Н. с.) їхня дія у суспільстві має більш інтенсив. і напружений характер, ніж у ситуаціях нормал. поведінки. У повсякден. житті люди зазвичай не звертають увагу на Н. с., якщо не починають діяти чинники, що змушують їх приймати несподівані рішення або робити ризиковані за результатами вчинки. Очевидно, що чим більш поширена соц. девіація у суспільстві, тим актуальнішим стає питання Н. с. Теоретики структур. функціоналізму доводять аналіз тематики девіації до

рівня всеосяж. соц. теорії, натомість постмодерністи відкидають ідею девіації взагалі. На їхню думку, соц. реальність позбавлена будь-якого порядку і певних Н. с., тому поняття «девіації» як відхилення від них втрачає сенс. В індустр. суспільстві джерелом Н. с. є механізм легітимації, створ. владою, у постмодерн. суспільстві домінуючим джерелом легітимації стає інформація, що призводить до втрати чіткої нормативності суспільства та кризи знання. Панівної культури, що б визначала та підтримувала примус. дію Н. с., у постмодерні не існує. Локальна детермінація руйнує можливість створення і ефектив. функціонування класич. систем упр. у вигляді централізов. системи Н. с., влада стає дисперсною і її механізми змінюються. На думку більшості постмодерністів, час дії заг. Н. с. закінчився, нормативна централізов. регуляція соц. життя відійшла у минуле і розпочалася ера креатив. спонтанності. На відміну від них, М.-П. Фуко вважав, що у сучас. суспільстві дія Н. с. тотальна і більш спланована, ніж у традиц. суспільстві. Хоча сучасна влада і втрачає централізованість, але від того вона є більш гнучкою і ефективною, використовує тонші й опосередковані механізми впливу, спирається на стратегію нормалізації всього суспільства.

Н. Б. Отрешко

Норма права

Норма права (Н. п.) – загальнообов'язкове, формально визначене правило поведінки, встановлене суспільством або державою, закріплене й опубліковане в офіційних актах, спрямоване на врегулювання суспільних відносин шляхом визначення прав і обов'язків їх учасників. Н. п. належить до найважливіших категорій права. Її характеризують певні ознаки, зокрема те, що вона пов'язана з державою; має владний характер; визначає модель можливої та/або необхідної поведінки суб'єктів; формально визначена (закріплена у певному норматив. акті); гарантована державою (наявність системи гарантій реалізації норми та можливість застосування держ. примусу до суб'єктів, які порушують нормативні приписи). Н. п. має внутр. структуру – логічно погоджену внутр. будову, зумовлену фактич. сусп. відносинами, що характеризується єдністю та взаємодією її елементів і реально виражена в нормативно-правовому акті. Елементами Н. п. є гіпотеза, диспозиція та санкція. Гіпотеза – частина Н. п., що вказує на конкретні життєві обставини (умови), за наявності або відсутності яких і реалізується диспозиція. Диспозиція – елемент Н. п., що містить саме правило поведінки, згідно з яким дозволено, рекомендовано або заборонено здійснення певних дій. Санкція встановлює невігідні наслідки у випадку порушення правила, визначеного в диспозиції. У конкрет. статтях нормативно-правових актів не завжди присутні всі три елементи правової норми. Це свідчить про те, що Н. п. і стаття нормативно-правового акта не завжди збігаються. Певна стаття останнього виступає або як зовн. форма виразу Н. п., або як зовн. форма нормативно-правового припису – вміщеного в

статті нормативно-правового акта логічно й граматично завершеного деонтичного (зобов'язального) судження заг. характеру. В одній статті нормативно-правового акта може бути викладено: повністю один норматив. припис, декілька (мінімум два) норматив. приписів, лише частину припису (інші його частини передбачено в ін. статтях або норматив. актах). Стаття нормативно-правового акта та Н. п. збігаються лише тоді, коли у статті відображено всі три структурні елементи Н. п. Розрізняють прямий, відсил., бланкет. способи викладу правових норм у нормативно-правових актах. Н. п. класифікують за суб'єктами правотворчості (норми глави держави, законодав., виконав., судових органів влади, органів місц. самоврядування та ін.), предметом правового регулювання (конституц., цивіл., труд., адм., кримінал., екол. та ін. галузей права), методом правового регулювання (імперативні, диспозитивні, рекомендац., заохочувал.), функціями, які норми виконують у суспільстві (регулятивні, охоронні), характером правил поведінки (уповноважуючі, зобов'язуючі, забороняючі), ступенем визначеності викладення елементів Н. п. у статтях нормативно-правових актів (абсолютно або відносно визначені, альтернативні), колом осіб (заг., спец.), часом дії (постійні, тимчас.). Виокремлюють також спеціалізов. (некласичні) Н. п., до яких, зокрема, належать норми-засади, норми-завдання, норми-принципи, норми-строки, норми-презупції, норми-преюдиції, норми-фікції.

С. П. Коталейчук

Норма мовна

Норма мовна (Н. м.) – сукупність правил усної і писемної форм функціонування мови, загальноновизнаних на певному історичному етапі. Серед Н. м. вирізняють орфоепічні, акцентологічні, орфографічні, пунктуаційні, лексичні, фразеологічні, граматичні, стилістичні. Встановлення (ухвалення) й систематизацію зазначених норм називають кодифікацією мови (термін зі сфери юриспруденції запозичили представники Празького лінгвістичного гуртка). Кодексом Н. м. є словники (орфоепічні, орфографічні, морфемні, термінологічні, тлумачні тощо), довідники, правописи, граматики, підручники. З їх допомогою забезпечують функціонування й розвиток мови у суспільстві. Кодифіковану нормами мову її носії сприймають як стандарт, зразок на рівні загальнонародного спілкування. Будь-яка розвинена мова має конкретно-історичну, соціально детерміновану норму. Вона впорядковує складну мовну структуру, консолідує національний простір. Проте ступінь кодифікації мови неоднаковий у різні періоди її розвитку. Н. м. стосується літературного, народнорозмовного, діалектного та соціолектного різновиду національної мови, проте кодифікація Н. м. властива лише літературній мові. М. н. є конститутивною ознакою літературної мови.

Норма літературної мови формується на основі низки чинників, серед них – відповідність мовній системі (внутрішнім законам мови), регулярна вживаність, територіальна

поширеність, авторитетність у зв'язку з творами письменників, працями науковців, публіцистів, типовість в межах соціально-історичних реалій, прихильність до певних мовних традицій чи тенденцій, вплив панівної ідеології, мовної політики, міжмовних контактів тощо. Сукупність різних критеріїв формування Н. м. породжують її гетерогенність, або варіативність (напр., поїзд — потяг, писатиму — буду писати, відтермінувати поїзду — перенести візит, радості — радости, байдуже — байдуже). Водночас серед Н. м. виділяють стійкі (сильні), що не мають варіативних форм. Говорять також про слабку Н. м. — ту, що здатна заступатися ненормативним варіантом, тобто відхилятися від правила, порушувати його. Гетерогенність, стійкість і слабкість — вияв аксіологічної природи Н. м., що полягає у вираженні ціннісного ставлення суспільства до мовних явищ: те, що народ цінує в мові, він вноормовує, а те, що вважає недоцільним, лишає за межами норми. Отже, Н. м. — це результат відбору мовних елементів (лексичних, морфологічних, синтаксичних, орфоепічних) із переліку наявних у мові одиниць у процесі їх соціальної оцінки.

Розрізняють період становлення літературної норми та її функціонування впродовж певних історичних періодів розвитку. Нормована літературна мова забезпечує ефективність суспільної комунікації передусім у писемній формі спілкування, проте постійна взаємодія мови усної і мови писемної спонукає динаміку (зміну) літературної норми. Н. м. спирається на узус — мовну практику народу, а кодифікується лінгвістами. Для будь-якого соціуму властиві фахові дискусії довкола Н. м., інколи вони загострюються в період важливих соціально-політичних змін. Саме такий етап свого розвитку характерний для сучасної української мови, що отримала статус державної після відновлення незалежності України. Напр., нині часто полемізують щодо необхідності відродження норм української мови часів початку 20 ст., оскільки сучасні словники й правопис є спадком радянської доби, коли українська мова зазнала зросійщення. Протилежна точка зору полягає в тому, що русифікація, зумовлена перебуванням України під впливом Російської імперії і Радянського союзу, хоч і має ознаки лінгвоциду, є окремим етапом у розвитку української мови, нехтувати яким все ж науково не коректно (свого часу, окрім русифікації, українська мова зазнавала латинізації, полонізації, германізації тощо, а нині перебуває під активним впливом англійської мови). Незалежно від тієї чи іншої позиції, багато сучасних лінгвістів погоджуються, що нині існує потреба ревізії М. н. української мови. Прийняття нової редакції «Українського правопису» (2019) та дискусії навколо нього це підтверджують.

Виокремлюють два основні підходи щодо вивчення Н. м. — дескриптивний і прескриптивний. Перший полягає в описі мовних засобів, завдяки чому з'ясовують їх об'єктивну нормативність (напр., на підставі поширеності, частотності вживання або), другий підхід є запровадженням норм, в основі якого — орієнтація на історію і традиції, узус визначних письменників чи окремого прошарку суспільства, мовнополітичні преференції та ін., що передбачає певну домовленість мовознавців. Дескриптивний підхід

зазвичай породжує варіативність Н. м., що спричинено внутрішньою будовою людської мови. Прескриптивний підхід, маючи імперативний характер, навпаки, забезпечує строгість, чіткість правил вживання мови, однак здатний породжувати невдоволення ними окремої частини носіїв мови (напр., через невживаність нормативних засобів мови на певній території її поширення).

Н. м. в сучасній українській літературній мові, зокрема на етапі становлення, — цілком прескриптивна, адже ґрунтується на мовотворчості видатних українських письменників — Г. Сковороди, І. Котляревського, Г. Квітки-Основ'яненка, П. Гулака-Артемівського, Є. Гребінки, Т. Шевченка, П. Куліша, І. Франка, Лесі Українки, М. Коцюбинського, М. Рильського та багатьох ін. Найбільшу роль серед них віддають Т. Шевченку, діяльність якого пов'язують зі сприянням нормалізації (внормуванню) української літературної мови на основі говірок Середньої Наддніпрянщини. Проте заслугою поета називають те, що він відмовився від вузькодіалектних особливостей та орієнтувався на значно ширший мовний ареал, ніж його попередники, сприяючи розширенню чинників формування Н. м. Це, поруч із суголосністю Шевченкового слова думкам українців, посилювало зрозумілість, популярність його творчості серед народу й утверджувало його мову як певний зразок. Не менша роль Т. Шевченка полягає і в тому, що його мовотворчість впливала на інших українських письменників — сучасників і наступників (сприяла навіть самій появі багатьох із них), які поступово вдосконалювали Н. м. до сучасного рівня.

На відміну від літературної мови Н. м. в українських діалектах — дескриптивна, оскільки базується винятково на наукових розвідках, пов'язаних з описом діалектних явищ, завдяки чому можна відрізнити мовні засоби одних говірок, говорів і наріч від інших. Попри те, що існує чимало діалектних словників, вони, власне, мають дескриптивний характер і не претендують на кодифікацію Н. м. в діалектах. В українському мовознавстві одними з перших праць, що представляють Н. м., є так звані граматики, відомі ще із 16 ст., — Лаврентія Зизанія (1596), Мелетія Смотрицького (1619), Івана Ужєвича (1643), Олексія Павловського (1818) та ін. Особливе значення в розвитку Н. м. української мови займає період 20—30-х рр. 20 ст., коли було засновано Комісію складання словника української живої мови ВУАН, видано низку термінологічних і перекладних словників, академічний російсько-український словник за ред. А. Кримського, опубліковано підручники й посібники — М. Грунського і Г. Сабалдири (1920), О. Синявського (1923), М. Наконечного (1928), запроваджено «Український правопис» (1928), що вперше став офіційним й уніфікованим для всієї України. Нині норми сучасної української літературної мови засвідчені в «Українському правописі» (К., 2019), «Словникові української мови» в 11 т. під ред. І. Білодіда (1970—80), «Словникові української мови» за ред. В. Жайворонка (К., 2012), «Орфоепічному словникові української мови» у 2-х т. М. Пещак (2001), «Українському орфографічному словникові» у 9-ти перевид. (К., 1994—2009), «Граматичному словникові української літературної мови» за ред. Н. Клименко (К., 2011), «Словникові дієслівного

керування» Л. Колібаби і В. Фурси (2017) тощо. Граматичні й стилістичні норми представлено низкою академічних праць К. Городенської, І. Вихованця, А. Загнітка, С. Єрмоленко С. Бирик, Т. Коць та ін. У наш час вивчення Н. м. поглиблюється завдяки технологіям і здобуткам корпусної лінгвістики, комп'ютерної лінгвістики, математичної лінгвістики., що зумовили появу інноваційного кодифіканта Н. м. і джерела для вивчення мови — національного мовного корпусу.

М. Г. Железняк, О. С. Іщенко

Норма санітарно-гігієнічна

Норма санітарно-гігієнічна (Н. с.-г.) – якісно-кількісні показники стану навколишнього середовища, дотримання яких гарантує безпеку або оптимальні умови існування людини. Складається із сан. та гігієн. норм. Сан. норми встановлюють мін. та (або) граничні значення кількіс. показників, що характеризують чинники навколиш. середовища. Нормативи гігієнічні – кількісні показники чинників навколиш. середовища, що характеризують безпечні умови їхнього впливу на стан здоров'я та гігієн. умови життя населення. Н. с.-г. є основою сан. нагляду. Осн. нормами є гранично допустимі концентрації, орієнтовно допустимі концентрації, допустимі залишкові концентрації, максимально допустимі рівні, гранично допустимі викиди та ін. Встановлюють їх на принципах збереження сталості внутр. середовища організму (гомеостазу) і збереження його єдності з навколиш. середовищем, залежності реакції організму від інтенсивності й тривалості впливу чинників навколиш. середовища, пороговості у прояві несприятливих ефектів. Критерії, за якими встановлюють Н. с.-г.: у повітрі – тривалість дії та ймовірність рефлектор. реакцій; у воді – вплив на здоров'я людини, сан. режим водойм, органолептичні якості; у ґрунті – ймовірність забруднення рослин, води і повітря у суміж. середовищах. Див. також Санітарно-епідеміологічний нагляд Державний.

М. М. Мірошніченко

Норма у гірничій справі

Норма у гірничій справі – встановлена у директивному порядку, регламентована величина, міра чи допустима межа певного показника, що характеризує ті чи інші корисні копалини щодо їхньої придатності для використання. Н. якості – гранич. вміст корис. компонента в осн. продукті збагачення корис. копалин; для вугілля, навпаки, – гранично можливий вміст золи, сірки та вологи як шкідливих або баласт. домішок. Н. взаєм. засмічення – гранично допустимий вміст сторон. компонентів або фракцій у кожному з продуктів збагачення. Н. показників якості розробляють гірн. підприємства окремо для кожного продукту перероблення, що випускається, з урахуванням прийнятої технології і умов виробництва товар. продукції. Їх оформлюють відповідно до чинних стандартів і переглядають не рідше

одного разу на рік, а також у випадку різкої зміни якості сировини, що надходить на перероблення. Методика розроблення Н. показників якості для звичай. вугілля на шахтах і кар'єрах базується на результатах опробування вугіл. пластів. Пласт. проби визначають якісну характеристику вугілля в пласті до його видобування, а експлуатаційні – характеристику видобутого вугілля. Н. встановлюють на такі показники якості за зольністю, вологістю, сірчистістю та ін. Н. часу встановлюють для виконання певної роботи в рац. організац.-тех. умовах, для доціл. використання обладнання з урахуванням прогресив. організації праці. Напр., у нафтогазовидобув. промисловості та бурінні Н. часу застосовують в процесі нормування технол. операцій з ремонту й обслуговування свердловин, під час буріння стовбура свердловини. Між Н. часу та Н. виробітку є зворот. зв'язок. У разі підвищення Н. виробітку Н. часу знижується. Н. часу також переглядають залежно від удосконалення техніки та технологій, покращення організації праці та виробництва.

В. С. Білецький

Рекомендована література

1. T. Parsons. The structure of social aktion. New York, 1949;
2. N. Luhmann. Soziologie der Moral // Theorietechnik und Moral. Frankfurt am Main, 1972;
3. K.-D. Opp. Die Entstehung sozialer Normen: Ein Integrationsversuch soziologischer, sozialpsychologischer und ökonomischer Erklärungen. Tübingen, 1983;
4. Norm // Historisches Wörterbuch der Philosophie. Bd. 6. Basel; Stuttgart, 1984;
5. D. Böhler. Rekonstruktive Pragmatik. Von der Bewußtseinsphilosophie zur Kommunikationreflexion: Neubegründung der praktischen Wissenschaften und Philosophie. Frankfurt am Main, 1985;
6. Плахов В. В. Социальные нормы: философские основания общей теории. Москва, 1985;
7. G. H. von Wright. Sein und Sollen // G. H. von Wright. Normen, Werte und Handlungen. Frankfurt am Main, 1994;
8. Етичні норми і цінності: проблема обґрунтування. К., 1997;
9. Єрмоленко А. М. Комунікативна практична філософія: Підруч. К., 1999;
10. Гьосле В. Практична філософія в сучасному світі / Пер. з нім. К., 2003;
11. Фукуяма Ф. Великий крах. Людська природа і відновлення соціального порядку / Пер. з англ. К., 2005;
12. Єрмоленко А. М. Нормативна когерентність філософського дискурсу // ФД. 2019. № 5.
13. C. Bicchieri. The Grammar of Society: The Nature and Dynamics of Social Norms. Cambridge, 2006;
14. Покровская Н. Н. Социальные нормы как предмет социологического анализа: должное и действительное // Журн. социологии и соц. антропологии. 2007. Т. 10, № 1.
15. Коталейчук С. П., Пісной П. Я. Теорія держави та права: Навч. посіб. К., 2011.
16. Сулима М. Проблема літературної норми в українській мові // Шлях освіти. 1928. № 4;

17. Синявський О. Норми української літературної мови. Л., 1941;
18. Кобилянський Б. Фонетико-орфоепічні норми української літературної мови. Л., 1971;
19. Москаленко А. Нормалізація української літературної мови. О., 1974;
20. Пилинський М. М. Мовна норма і стиль. К., 1976;
21. Струганець Л. В. Динаміка лексичних норм української літературної мови ХХ ст. Т., 2002;
22. Тараненко О. О. Сучасні тенденції до перегляду нормативних засад української літературної мови і явище пуризму (на загальнослов'янському тлі) // Мовознавство. 2008. № 2/3;
23. Клименко О. С. Прескриптивна лінгвістика: французький досвід мовного внормування впродовж ХХ століття. С., 2009;
24. Карпіловська Є. Норма в сучасному українському словотворенні: зразок і реальність // Культура слова. 2011. Вип. 74;
25. Єрмоленко С. Я., Бибик С. П. та ін. Літературна норма і мовна практика. Ніжин, 2013;
26. Фаріон І. Д. Мовна норма: знищення, пошук, віднова (культура мовлення публічних людей). 3-є вид. Ів.-Ф., 2013;
27. Селігей П. О. Стильова норма як різновид мовної норми // Наук. зап. Нац. університету «Києво-Могилян. академія». Сер. Філол. науки. 2016. Т. 189;
28. Харченко С. Синтаксичні норми української літературної мови ХХ – початку ХХІ ст. К., 2017;
29. Бас-Кононенко О. Вимовні норми як мірило милозвучності української мови (на матеріалі орфоепічних словників) // Укр. мова. 2019. № 1.

Бібліографічний опис:

Норма / А. М. Єрмоленко, Н. Б. Отрешко, С. П. Коталейчук, М. Г. Железняк, О. С. Іщенко, М. М. Мірошніченко, В. С. Білецький // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.]; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2021. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-74024>. – Останнє поновлення : 20 черв. 2023.

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).